

ДІАГНОСТИКА ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Котлова Людмила Олександрівна

доцент, завідувач кафедри
психології, логопедії та інклюзивної освіти

Макарчук Аліна Павлівна

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Соціально-психологічний факультет
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, Україна

Сучасна система спеціальної освіти перебуває у стані трансформації, що зумовлює пошук нових підходів до корекції порушень мовленнєвого розвитку (далі – ПМР). Лексична компетентність є базовим компонентом мовленнєвої системи, від якого залежить успішність засвоєння шкільної програми та соціалізація дитини. Як зазначає М. К. Шеремет, бідність словникового запасу, неточне розуміння значень слів та труднощі їх актуалізації призводять до виникнення стійких комунікативних бар'єрів [1].

Водночас, традиційні методи діагностики та корекції все частіше стикаються з проблемою зниження навчальної мотивації у сучасних дітей ("дітей покоління Альфа"). Дослідники Ю. В. Рібцун та інші наголошують, що врахування психологічних особливостей сучасного школяра вимагає залучення інформаційно-комунікаційних технологій у корекційний процес [2, с. 23]. Метою нашої роботи стало визначення вихідного рівня сформованості словника учнів з ПМР та обґрунтування необхідності впровадження інтерактивних засобів навчання.

Проблема формування словника у дітей з мовленнєвими порушеннями ґрунтовно висвітлена у працях класиків логопедії (Р. Є. Левіна, Є. Ф. Соботович) та сучасних українських науковців. Зокрема, Л. І. Трофименко вказує, що у дітей з ПМР процес формування семантичних полів слів відбувається зі значним

запізненням [3, с. 21]. С. Ю. Конопляста звертає увагу на психологічний аспект: діти з мовленнєвими вадами часто формують захисну реакцію у вигляді мовленнєвого негативізму, який складно подолати без створення ситуації успіху [4, с. 137]. Наше дослідження спирається на гіпотезу, що саме інтерактивні технології можуть стати тим інструментом, що мінімізує страх помилки та активізує словник.

Експериментальне дослідження проводилося у грудні 2025 року на базі Лицею № 8 м. Житомира. У констатувальному етапі взяли участь 7 учнів молодшого шкільного віку з діагностованими порушеннями мовленнєвого розвитку, їхні батьки (7 осіб) та педагоги (логопед, класоводи, асистенти вчителів, шкільний психолог – разом 6 осіб).

Для забезпечення об'єктивності даних було застосовано метод триангуляції, який передбачав зіставлення результатів трьох джерел:

1. Пряма логопедична діагностика: оцінка номінативного (іменники), предикативного (дієслова) словника та словника ознак (прикметники) за модифікованими методиками.

2. Анкетування педагогів: оцінка комунікативної активності учнів під час уроків.

3. Опитування батьків: оцінка мовленнєвих навичок у побуті та ставлення дітей до цифрових пристроїв.

Аналіз результатів діагностики дозволив виявити специфічні особливості лексичного розвитку досліджуваної групи. Для наочності ми систематизували отримані емпіричні дані та порівняли їх за ключовими критеріями (див. табл. 1).

Таблиця 1. Результати констатувального діагностичного зрізу

Критерій оцінювання	Показники (узагальнені)	Примітки
Стан активного словника дітей	Низький рівень	Переважають іменники; дефіцит дієслів; наявність слів-паразитів.
Співвідношення «Пасив/Актив»	Пасив > Актив	Розуміння збережене, продукування ускладнене.
Оцінка педагогів	Критична (75% — низький рівень)	Фіксують дезадаптивну поведінку та замкненість.
Оцінка батьків	Завищена (суб'єктивна)	Вважають, що діти «добре розуміють»; не фіксують проблему гостро.
Мотивація до гаджетів	Висока (100%)	Стійкий інтерес до цифрових пристроїв.

По-перше, зафіксовано суттєвий розрив між імпресивним та експресивним мовленням. У 100% дітей пасивний словник (розуміння інструкцій, назв предметів) значно перевищує активний. Це підтверджує тезу про те, що механізм сприйняття мовлення при ПМР є більш збереженим, ніж механізм лексичного вибору та відтворення слова [1, с. 218].

Якісний аналіз відповідей дітей показав:

- домінування іменників побутової тематики;

- різке обмеження дієслівного словника та словника прикметників (діти часто замінюють назву ознаки жестом або узагальнюючим словом «такий»);
- наявність численних вербальних хезитацій (слів-паразитів: «ну оце», «отаке» «штука») та тривалий латентний період перед відповіддю.

По-друге, порівняльний аналіз анкет виявив цікавий науковий факт: дисонанс в оцінках дорослих. Педагоги (75%) оцінюють словниковий запас учнів як «низький», акцентуючи увагу на дезадаптивній поведінці: коли учень не може підібрати слово, він або замикається (50% випадків), або проявляє роздратування. Натомість батьки демонструють більш лояльне ставлення. Усі опитані батьки зазначили, що їхні діти зрозуміло та розгорнуто висловлюються в побутовому мовленні. Ми схильні пояснювати це феноменом «родинної адаптації», коли близьке оточення інтуїтивно розуміє дитину, компенсуючи її мовленнєві дефіцити здогадками, що знижує мотивацію дитини до чіткого висловлювання. По-третє, дослідження мотиваційної сфери (анкетування батьків) показало, що 100% дітей виявляють стійкий та високий інтерес до гаджетів (смартфонів, планшетів). Це корелює з думкою О. В. Кузьміна про те, що цифрові інструменти можуть трансформувати навчальний процес з рутинного на ігровий [5, с. 80].

Таким чином можемо підсумувати:

1. Вихідний рівень лексичної компетентності молодших школярів з ПМР характеризується кількісним обмеженням активного словника та якісними порушеннями семантичної структури слова.
2. Традиційні методи діагностики часто провокують стрес у дітей, тоді як цифрові інструменти сприймаються ними позитивно.
3. Виявлена розбіжність між оцінками педагогів та батьків вказує на необхідність просвітницької роботи з родиною.
4. Отримані дані обґрунтовують доцільність розробки системи корекційних вправ з використанням інтерактивних технологій, що дозволить поєднати корекцію мовлення з високою природною мотивацією дітей до використання гаджетів.

Список використаних джерел

1. Шеремет М. К. (2010). Логопедія : підручник. Київ : Видавничий Дім Слово.
2. Рібцун Ю. В. (2012). Професійний довідник учителя-логопеда ДНЗ. Харків : Основа.
3. Трофименко Л. І. (2007). Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку із ЗНМ. Київ : Актуальна освіта.
4. Конопляста С. Ю, Сак Т. В. (2010). Логопсихологія. Київ : Знання.
5. Чупахіна С. В. (2019). Особливості використання інформаційних технологій в роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями. ЛОГОС. Мистецтво наукової думки. № 5. С. 79-84.